

1950'li Yıllarda İzmir'deki Orta Dereceli Meslek Eğitimi Kurumları

Vocational High Schools in Izmir in the 1950's

Hülya Gölgesiz Gedikler*

ÖZET

Türkiye'de meslek eğitimi alanındaki önemli gelişmeler 20.yy'ın ortalarına doğru başlamıştır. 1950'ler meslek okullarında çeşitliğin fazla olduğu yıllardır. Bu dönemde Türkiye'nin önemli kentlerinden olan İzmir'de daha çok sanat enstitüleri vardır. Bunlar merkez ve çeşitli ilçelere dağılmış durumdadır. Diğer yandan İzmir önemli bir ticaret kenti olduğu için, ticaret okulları bakımından da oldukça zengindir. Bunlardan Özel Akşam Ticaret Lisesi Türkiye'de ilktir. Yine Türkiye genelinde ilk olarak İzmir'de açılan diğer bir meslek okulu Motor Makine Enstitüsü'dür. Ancak bu yıllarda İzmir'in meslek eğitiminde en önemli eksiği öğretmen yetiştiren kurumlardır. Kızılçullu Köy Enstitüsü'nün kapanmasından sonra bu konuda uzun yıllar önemli bir adım atılmamıştır. İzmir genelindeki meslek eğitimi kurumlarının sayısı 1950 yılında 10 iken, bu sayı 1960 yılında 18'e yükselmiş, diğer yandan okul türü açısından da bir artış yaşanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Meslek okulları, 1950'li yıllar, İzmir

ABSTRACT

The important developments in vocational education in Turkey started in the middle of 20 century. In 1950s, there were several types of vocational high schools in Turkey. İzmir, which was one of important cities of Turkey, had more art institutes in those years. Some of these institutes were in the towns; some of them were in the centre of city. On the other hand, because İzmir is an important trade city, it had many trade schools. Private Nigh Trade High School was the first type in Turkey. Motor Machine Institute which was opened in İzmir was another first school around Turkey. Nevertheless, the most important deficient of İzmir in vocational high schools was Teacher Schools. After closing Kızılçullu Village Institute, almost nothing happened in these years. However, the number of vocational high schools around İzmir was 10 in 1950 that number became 18 in 1960. On the other hand, İzmir got an increase about the type of schools.

Keywords: Vocational high schools, 1950s, İzmir

1. GİRİŞ

Türk toplumunda 19. yüzyıla kadar meslek eğitimi, çıraklık sistemi ile yürütülmüştür. İlk meslek okulları 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerel girişimlerle açılmaya başlanmış, yerel düzeyde yönetilen bu okulların finansmanı da yöresel olanaklarla sağlanmıştır [1]. Cumhuriyetin ilk yıllarında mesleki ve teknik öğretim konusunda önemli bir gelişme yoktur. Bu konudaki en önemli adım 1927 yılında çıkarılan bir yasayla sanat okullarının yönetiminin il özel idarelerinden alınarak Maarif Vekâletine verilmesiyle atılmıştır. 1930'ların ortalarında meslek okullarında döner sermaye örgütü kurulmuş, 1936 yılında oluşturulan bir komisyon tarafından da Teknik

Eğitim Planı hazırlanarak meslek eğitimi konusunda en önemli adımlardan biri atılmıştır. 1941 yılında ise 4304 sayılı yasa çıkartılarak Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı kurulmuş [2], 1946 yılında düzenlenen III. Milli Eğitim Şurası'nda meslek eğitimi konusu detaylı olarak ele alınmıştır.

1950'li yıllarda meslek okullarının tamamı Milli Eğitim Bakanlığına bağlı değildir. PTT, TDDY, Maliye ve İç İşleri Bakanlığı gibi farklı kurumların bünyesinde öğretim yapan okullar da vardır. Dönemin meslek eğitimi kurumları tür açısından, günümüze göre daha fazla çeşitlilik gösterse de günümüzde alan çeşitliliği okullardaki bölümlere yansıtılmış durumdadır. İlk öğretmen okulları, köy enstitüleri, erkek ve

* Hülya Gölgesiz Gedikler, Tarih Öğretmeni, İzmir. hulyagedikler@hotmail.com

kız sanat enstitüleri, ticaret okulları, sağlık okulları dönemin daha yaygın olan meslek kurumlarıdır. Bunun dışında Türkiye genelinde bir ya da birkaç adet tapu ve kadastro, orman ve tarım, terzilik, yapı, maden, kimya sanat okulları ile konservatuar gibi kurumlar da bulunmaktadır. Ayrıca bugün özel eğitim kurumları olarak değerlendirilebileceğimiz sağır, dilsiz ve körlük okulları da o yıllarda meslek kurumları olarak algılanmaktadır. 1950'li yıllarda orta dereceli meslek eğitimi kurumları 3 yıllık ortaokullar, ya da orta ve lise düzeylerini kapsayan 5 yıllık enstitüler olarak yapılandırılmıştır. 3 yıl ortaokul ve 3 yıl da lise döneminden oluşan ticaret okulları dışındaki okulların geneli kız ve erkek olarak ayrılmıştır. Yine öğretmen okullarının çoğunda karma eğitim verilmekte iken, köy enstitülerindeki karma eğitime 1950'lerde son verilmiştir. Diğer yandan imam hatip okullarının kurulma ve yaygınlaşma dönemi de yine 1950'li yıllardır.

2. İZMİR'DEKİ MESLEK EĞİTİMİ KURUMLARI

1950 - 1951 öğretim yılında İzmir il genelinde 4'ü kız, 5'i erkek ve 1'i karma olmak üzere toplam 10 meslek okulu bulunmaktadır. Kız okullarından 1'i orta sanat, 2'si sanat enstitüsü ve 1'i de köy enstitüsüdür. Biri merkezde ve 2'si ilçelerde olmak üzere 3 erkek sanat enstitüsü, yine ilçede 1 erkek sanat okulu ve merkezde erkeklere yönelik 1 ziraat okulu bulunmaktadır. Karma eğitim yapan tek meslek okulu ise kent merkezindeki Ticaret Lisesi'dir. İzmir'de var olan meslek kurumlarının tamamının bünyesinde akşam okulları vardır. Ayrıca bu kurumlarda çeşitli alanlarda kurslar da düzenlenmektedir [3]. 1950'lerin ileriki dönemlerinde İzmir'de var olan meslek eğitimi kurumlarına yenileri eklenmiştir. Ebe, Hemşire ve Laborant Okulu, Motor Makine Okulu, İmam Hatip Okulu, Sekreterlik Okulu gibi okulların açılmasıyla İzmir'deki meslek eğitimi kurumlarındaki çeşitlilik artmıştır.

2.1 Erkek Orta Sanat Okulları ve Enstitüleri

1950 yılında İzmir'deki 3 erkek enstitüsünden biri merkezde bulunan Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü'dür. Diğerleri ise Ödemiş ve Tire'dedir. İzmir'deki tek erkek orta sanat okulu ise Bergama'dadır. Enstitülere normalde ilkökul mezunu öğrenciler alınmaktadır. Ortaokulu başka okullarda okumuş olanlar da enstitülere alınmakta, ancak bunlar lisede enstitülerin özel sınıflarında eğitim görmektedirler. Bu okullarda öğrenim görmüş olanlar "Sanat Enstitüsü Mezunu" sıfatını

taşımakta ve yedek subaylık haklarından yararlanmaktadırlar.

1950 - 1951 Milli Eğitim Bakanlığı istatistikleri incelendiğinde Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü, toplam 23 şubede öğrenim gören 722 öğrencisi ile İzmir'in en kalabalık sanat enstitüsü durumundadır. Ardından 5 şubesi ve 105 öğrencisi ile Tire, üçüncü sırada da 5 şubesi ve 94 öğrencisi ile Ödemiş Erkek Sanat Enstitüsü gelmektedir. Bu dönemde Bergama Erkek Orta Sanat Okulu'nun ise üç şubesi ve 40 öğrencisi bulunmaktadır [3]. 1959-60 öğretim yılı sonuna gelindiğinde Mithatpaşa'da 33 şubede 976, Tire'de 9 şubede 341, Ödemiş'te 7 şubede 275 öğrenci öğrenim görmektedir [4] (Tablo 2.1).

Tablo 2.1: Erkek Sanat Okulları ve Enstitülerinde Öğretim Yılı Sonundaki Öğrenci Sayıları

Okullar	Orta Bölüm	Lise Bölümü		Toplam
		Genel	Özel	
Mithatpaşa 1950-51 1959-60	351	282	89	722
	352	332	292	976
Ödemiş 1950-51 1959-60	69	25	-	94
	223	52	-	275
Tire 1950-51 1959-60	74	31	-	105
	236	82	23	341
Bergama 1950-51 1959-60	40	-	-	40
	132	62	-	194

(1950-1951 ve 1953-1960 Milli Eğitim İstatistiklerinden uyarlanmıştır)

Bergama Erkek Sanat Okulu, özel şahsa ait kiralık bir binada hizmet vermesine karşın üç yıl içinde epeyce gelişme göstermiştir. 1952 - 53 öğretim yılında öğrenci sayısı 49 iken bu sayı, çevre yerleşim yerlerinde düzenlenen tanıtım kampanyalarının da etkisiyle bir yıl sonra 130'a yükselmiştir. Okul bünyesinde çevre yerleşimlerden gelen öğrencilerin kalabilmesi için pansiyon da açılmıştır [5]. 1955-56 öğretim yılından itibaren lise eğitimi de başlamış ve okul enstitüye dönüşmüştür. 1959-60 öğretim yılında 7 şubesiyle 194 öğrenciye hizmet veren bir enstitü haline gelmiştir (Tablo 2.1). Böylece İzmir'deki erkek sanat enstitülerinin sayısı 4'e çıkmış ve 1950'lilerin sonuna kadar da bu sayıda bir değişiklik olmamıştır.

İzmir'in ilk meslek okulu olan Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü, 1867 yılında, Mithat

Paşa'nın başlatmış olduğu eğitim seferberliği kapsamında "İzmir İslahanesi" adıyla açılmıştır. 1945 yılında okulun adı "Mithatpaşa Sanat Okulu" olarak değişmiştir. 1950'li yıllarda buraya öğrenciler sınavla alınarak, nitelik yükseltilmiş ve bu yıllarda öğrenciler dışarıdan gelen siparişler üzerine üretim yapmaya başlamıştır [6]. Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü'ne hem ilkokul hem de ortaokul mezunları alınmakta ve başka ortaokullardan gelenler özel sınıflarda öğrenim görmektedir. Bu yıllarda okul yedi farklı alanda eğitim vermektedir. Bunlar tesviyecilik, demircilik, marangozluk, modelcilik, elektrikçilik ve radyoculuktur [7]. Yabancı dil eğitimi olarak da Fransızca ve İngilizce verilmektedir (Resim 2.1).

Resim 2.1 Mithatpaşa Sanat Enstitüsü Öğrencileri

(Ege Ekspres, 19 Ocak 1956)

Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü 1950'li yıllarda İzmir kent merkezindeki tek erkek sanat enstitüsü olduğundan zamanla kentin gereksinimini karşılayamaz duruma gelmiştir. Öğrenci sayısının giderek artması, atölyelerde sıkışıklık yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum da okulun eğitimindeki verimliliği düşürmeye başlamıştır [8].

2.2 Kız Orta Sanat Okulları ve Enstitüleri

1950 yılı başında İzmir'de kızlara yönelik üç meslek okulu bulunmaktadır. Bunlar Göztepe ve Cumhuriyet Kız Sanat Enstitüleri ile Karşıyaka Orta Sanat Okulu'dur. Diğerleri sonradan açılmıştır.

Tablo 2.2 Kız Sanat Okulları ve Enstitülerinde Öğretim Yılı Sonundaki Öğrenci Sayıları

	Orta Bölüm	Lise Bölümü		Toplam
		Genel	Özel	
Cumhuriyet 1950-51 1959-60	239	95	138	472
	386	128	118	632
Göztepe 1950-51 1959-60	161	65	53	279
	193	39	46	278
Karşıyaka 1950-51 1959-60	60	-	-	60
	147	52	52	251
Bergama 1955-56 1959-60	39	14	8	61
	-	-	15	15
Ödemiş 1955-56 1959-60	54	13	7	74
	104	26	9	129
Tire 1955-56 1959-60	-	-	2	2
	49	-	10	59

(1950-1951 ve 1953-1960 Milli Eğitim İstatistiklerinden uyarlanmıştır)

1950 – 1951 öğretim yılında Cumhuriyet Kız Sanat Enstitüsü, orta, lise genel ve lise özel bölümlerinde öğrenim gören 472 öğrencisiyle İzmir'in en kalabalık kız sanat enstitüsü durumundadır. Toplam şube sayısı ise 15'tir. Ardından 10 şubesi ve 279 öğrencisi ile Göztepe Kız Sanat Enstitüsü gelmektedir. Karşıyaka Kız Orta Sanat Okulu henüz ikinci yılındadır. Bu dönemde birer şubeden oluşan, birinci ve ikinci sınıfında toplam 60 öğrenci öğrenim görmektedir [3]. 1953– 1954 öğretim yılından itibaren lise bölümünün açılmasıyla, Karşıyaka Kız Orta Sanat Okulu da enstitüye dönüşmüştür. 1950'lerin ortalarından itibaren Bergama Tire ve Ödemiş'te de birer kız sanat enstitüsü açılmıştır. 1955-56 öğretim yılında Bergama'dakinin 61, Ödemiş'tekinin 74 ve Tire'deki kız sanat enstitüsünün ise 2 öğrencisi bulunmaktadır. 1959-1960 öğretim yılında Ödemiş'tekinin 129'a, Tire'deki enstitünün de 59'a yükselmesine karşın Bergama Kız Sanat Enstitüsü'nün öğrenci sayısı yıldan yıla azalmış ve 1959-60 öğretim yılında yalnızca iki özel şubesinde öğrenim gören 15 öğrencisi kalmıştır. Aynı dönemde Cumhuriyet Kız Sanat Enstitüsü'nün şube sayısı 18'e, öğrenci sayısı 632'ye yükselirken, Göztepe Kız Sanat Enstitüsü'nün öğrenci sayısında artış olmamıştır [4] (Tablo 2.1).

1950 -51 öğretim yılında Karşıyaka Kız Orta Sanat Okulu'nda 5 bayan öğretmen, Cumhuriyet Kız Enstitüsü'nde 36 bayan öğretmen, Göztepe Kız Enstitüsü'nde ise 2'si erkek toplam 24 öğretmen görev yapmaktadır. Göztepe ve Cumhuriyet Kız Enstitülerinde yabancı dil olarak İngilizce ve Fransızca, Karşıyaka Kız Enstitüsü'nde ise yalnızca İngilizce okutulmaktadır [3].

Resim 2.2 Cumhuriyet Kız Enstitüsü Öğrencileri Cumhuriyet Bayramı'nın Geçit Töreninde

(Ege Ekspres, 30 Kasım 1955)

İkinci Kordon'daki Cumhuriyet Kız Enstitüsü İzmir'in eski okullarındandır. Bu okulda biçki, dikiş, nakış, çiçek yapımı, mutfak, moda ev yönetimi gibi bölümler bulunmaktadır. Günde 8 saat derse rağmen öğrenciler sporda da oldukça başarılıdır. Okul, özellikle atletizm dalında şampiyonluğu düzenli olarak elinde tutmaktadır [9]. Cumhuriyet Kız Sanat Enstitüsü'nde üç tip öğrenci okumaktadır. Bunlar erkek sanat enstitülerinde de olduğu gibi genel bölüm öğrencileri, özel bölüm öğrencileri ve akşam okulu öğrencileridir. Okulda en kalabalık bölümü akşam öğrencileri oluşturmaktadır Akşam öğrencilerinde bir yaş sınırlaması bulunmamakta ve bu bölümdeki öğrenciler genelde moda, çiçekçilik ve çamaşır derslerine ilgi göstermektedirler [10].

Resim 2.3 Göztepe Kız Sanat Enstitüsü Öğrencileri ve Yöneticileri

(Demokrat İzmir, 18 Mayıs 1952)

İzmir'in ikinci büyük kız enstitüsü olan Göztepe Kız Sanat Enstitüsü'nün binası önceleri bir Ortodoks kilisesidir. Bu binada 1923 yılında Sepet-Çiçek Enstitüsü açılmıştır [11]. 1942 yılında okulun bir bölümü bugünkü Cumhuriyet Kız Enstitüsü binasına taşınırken, bir bölümü de akşam sanat okulu olarak Göztepe'de kalmıştır. Bir süre Göztepe'de akşam sanat okulu olarak hizmet veren okul, İzmir'de kız enstitüsüne gereksinim duyulması üzerine 1947 -1948 yılında Göztepe Kız Enstitüsü adını almıştır [12].

1950'li yıllarda, özellikle orta sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerde kızların meslek okullarına gönderilmesi yaygındır. Ancak kızların bu okullara göndermelerindeki temel amaç çoğunlukla bir meslek sahibi olmaları değil, ileride kültürlü ve becerikli birer ev kadını olabilmeleridir. Hazır gıda ve giyim sektörünün çok fazla gelişmediği bu dönemde iyi bir ev kadınının biçki, dikiş, gıda, ev ekonomisi gibi konularda bilgi sahibi olması adeta bir zorunluluk durumundaydı. Dönemin gazetecilerinden Öktem'in aşağıdaki açıklaması da bu gerçeğe dikkat çekmektedir [13]:

“Kız enstitülerinin ev kadınlığını sanatlaştıran, ona hakiki karakterini verdiren müesseseler olduklarını Cumhuriyet Kız Enstitüsü'nü gezdikten sonra daha iyi anladım. Elimde salahiyet olsaydı, bütün genç kızlarımızın enstitü tahsili yapmalarını mecburi kılardım.”

2.3 Ticaret Okulları

1950'li yıllarda İzmir'de geçmişe eskiye dayanan 1 resmi ticaret lisesinin yanı sıra, 1950'li yılların ikinci yarısında açılmış olan biri gündüz ve diğeri akşam eğitim veren 2 özel ticaret lisesi bulunmaktadır (Tablo 2.3).

İzmir Ticaret Lisesi Türkiye'nin ikinci, İzmir'in ise ilk ticaret lisesidir. Dönemin İl Genel Meclisi üyeleri İsmail Hakkı Ocakoğlu ve Şevki Ertuğrul, bu okulun gerekliliğine inanarak, bir proje hazırlayıp İl Genel Meclisi'ne sunmuşlardır. Dönemin valisi Abdülhalik Renda ve Milli Eğitim Müdürü Vasıf Çınar'ın da destekleri sonucunda okul, 1924 yılında Yalı'daki Saitpaşa Konağı'nda "Lisan ve Ticaret Mektebi" adıyla açılmıştır. Okulun müdürlüğüne ise Viyana Ticaret Akademisi öğretim üyelerinden Profesör Şultze getirilmiştir. 1926 yılında çıkan Maarif Kanunu gereğince okul, önce Ekonomi Bakanlığına ve bir yıl sonra da Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Bu dönemde yapılan program değişikliği ile okulun adı "Orta Ticaret Mektebi" olarak değişmiştir. Abdullah Aker'in müdürlüğü döneminde bugünkü yerine taşınarak, 1935 - 1936 eğitim öğretim yılında liseye dönüştürülmüştür [14].

Tablo 2.3 Ticaret Okullarında Öğretim Yılı Sonundaki Öğrenci Sayıları

Okullar		Orta	Lise	Toplam	
İzmir Ticaret Lisesi	1950-1951	E	163	209	372
		K	14	17	31
		T	175	226	403
	1959-1960	E	236	395	631
		K	61	83	144
		T	297	478	775
Özel Türk Ticaret Lisesi	1956-1957	E	-	15	15
		K	-	-	-
		T	-	15	15
	1959-1960	E	-	38	38
		K	-	5	5
		T	-	43	43
Özel Akşam Ticaret Lisesi	1956-1957	E	-	15	15
		K	-	1	1
		T	-	16	16
	1959-1960	E	-	45	45
		K	-	2	2
		T	-	47	47

(1950-1951 ve 1953-1960 Milli Eğitim İstatistiklerinden uyarlanmıştır)

Ticaret Lisesi'nde 1950-1951 öğretim yılı sonunda 372'si erkek ve 31'i kız olmak üzere toplam öğrenci sayısı 403'tür. Şube sayısı ise 13'tür (Tablo 2.3). Orta bölümde 5 erkek ve 2 bayan, lise bölümünde ise 18 erkek ve 8 bayan öğretmen görev yapmaktadır. Okulda orta ve lise bölümlerinden başka akşam bölümü de bulunmaktadır. Ayrıca okulda halka yönelik daktilografi, İngilizce, ticaret aritmetiği, stenografi ve muhasebe gibi alanlarda kurslar düzenlenmektedir [3]. Ticaret Lisesi, 1950'lerin ortalarından itibaren futbol ve basketbol alanlarındaki başarılarıyla da dikkat çeken bir okuldur. Bu iki dalda genellikle şampiyonluğu elinde tutan okul, 1953'ten 1956'ye kadar üç yıl boyunca voleybolda da şampiyon olmuştur [15] (Resim 2.5). Ticaret Lisesi mezunları bir dönem yalnızca Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu (YETO)'na alınarak mağdur edilmişlerdir. Ancak sonradan bu konuda değişiklik yapılarak diğer fakültele de alınmaları sağlanmıştır [16]. YETO, 1955'e kadar İzmir'in tek yükseköğretim kurumudur. 1950'lerde bu alanda eğitim veren farklı bir yüksek öğretim kurumu açılmamıştır.

Resim 2.4 Şampiyon Ticaret Lisesi Voleybol Takımı

(Ege Ekspres, 2 Mart 1956)

Türkiye'deki meslek okullarının geneli resmi iken, birkaç özel ticaret lisesi bulunduğu bilinmektedir. İstanbul'da bulunan bu özel ticaret liseleri Avusturya, İtalyan ya da Rum okullarıdır. Önemli bir ticaret kenti olan İzmir'de ise ilk olarak 1956 - 1957 öğretim yılında Özel Türk Ticaret Lisesi ve İzmir Özel Akşam Ticaret Lisesi adında iki okul açılmıştır. İzmir Akşam Ticaret Lisesi bu yıllarda Türkiye genelinde tek okuldur [4]. İzmir Özel Türk Ticaret Lisesi, İbrahim Turgay ve Nuri Gencay isminde iki girişimci tarafından kurulmuştur [17]. Akşam Ticaret Lisesi'ni de yine kentin

tüccarlarından İbrahim Turgay, bir grup eğitimci ile birlikte kurmuştur. İkinci Beyler 848 sokak 21 numaralı binada hizmete girmiş olan okulun eğitim saatleri 18.00 ile 21.30 arasındadır. Öğrencilerde her hangi bir yaş sınırlaması söz konusu değildir [18]. Özel Türk Ticaret Lisesi'nin ilk yılında 15 öğrencisi vardır. Akşam Ticaret Lisesi'nin öğrenci sayısı ise açıldığı yıl 15'i erkek ve 1'i kız olmak üzere toplam 16'dır. 1959-60 öğretim yılı sonunda Özel Türk Ticaret Lisesi'nin sayısı 38'i erkek ve 5'i kız olmak üzere 43'e; Özel Akşam Ticaret Lisesi'nin öğrenci sayısı da 45'i erkek ve 2'si kız olmak üzere 47'ye yükselmiştir. İzmir Ticaret Lisesi'nin öğrenci sayısı ise 775'e yükselmiştir (Tablo 2.3). İzmir Ticaret Lisesi'nde yabancı dil olarak İngilizce ve Fransızca eğitimi, özellerde ise yalnızca İngilizce eğitimi verilmekteydi[4].

2.4 Kızılçullu Köy Enstitüsü

İzmir'de 1950'lerden önce biri kız ve biri de erkek olmak üzere öğretmen yetiştiren iki kurum bulunmaktaydı. Erkek Öğretmen Okulu 1930'ların ortalarında Balıkesir'e taşınmıştır. İzmir'in diğer öğretmen yetiştiren kurumu olan Karşıyaka'daki Kız İlk Öğretmen Okulu ise öğretmen okullarına ilişkin yeni düzenlemelerin etkisiyle 1947 yılında kapatılmıştır [19]. 1937 yılında açılan İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü, Türkiye genelinde deneme amaçlı olarak açılan 4 köy öğretmen okulundan biridir. 1940 yılında enstitüye dönüştürülmüştür [20].

Türkiye'de 1946'da çok partili dönemin başlaması, muhalefetin giderek artan eleştirileri ve iktidarın siyasi kaygılarla ödünler vermesi eğitim alanında en önemli darbeyi köy enstitülerine vurmuştur. Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığında ayrılması ve İsmail Hakkı Tonguç'un da görevinden alınmasıyla (1946) köy enstitülerinde geriye doğru işleyen bir süreç başlamıştır. 1950 yılında Demokrat Parti (DP)'nin iktidara gelmesiyle bu süreç hızlanmış ve öncelikle köy enstitülerindeki karma eğitime son verilmiştir. Dolayısıyla başlangıçta karma bir eğitim kurumu olan Kızılçullu Köy Enstitüsü, 1950'lere gelindiğinde erkek öğrencilerin farklı bir kente nakledilmesiyle bir kız okuluna dönüştürülmüştür.

Kızılçullu Köy Enstitüsü'nün eğitim süresi hazırlık dâhil olmak üzere 6 yıldır. 1950-51 yılı eğitim istatistiklerine göre Türkiye genelindeki 21 köy enstitüsünden biri olan Kızılçullu'da öğretim yılı başında 16 şubede eğitim gören toplam 779 kız öğrenci bulunmaktadır. Görev

yapan öğretmen sayısı ise 14'ü erkek ve 15'i de bayan olmak üzere 29'dur [3] (Resim 2.5).

Resim 2.5 Celal Bayar Kızılçullu Köy Enstitüsü'nde

(Demokrat İzmir, 2 Mayıs 1952)

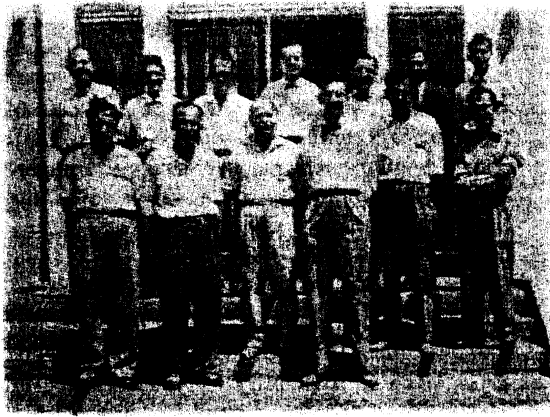
Köy enstitülerinin öğretmen okullarına dönüştürülmesi projesi nedeniyle, köy enstitüleri uygulaması genel olarak 1954 yılında son bulmuştur. Ancak Kızılçullu Köy Enstitüsü NATO'nun karargâh merkezinin İzmir olması ve karargâh yeri olarak da Kızılçullu Köy Enstitüsü'nün yerinin seçilmesi üzerine, 1952 yılında öğretmen okuluna dönüştürülemeden kapanmış ve öğrencileri farklı kentlere gönderilmiştir. Böylece bir zamanlar Amerikan Erkek Koleji'nin arazisi olan Kızılçullu, yeniden yabancıların eline geçmiştir. Kızılçullu Köy Enstitüsü'nün 1952 yılında kapanmasından sonra artık İzmir'de öğretmen yetiştiren bir kurum kalmamıştır. İzmir'in bu alandaki eksiği ancak 1959 yılında, bugün Buca Eğitim Fakültesi olarak adlandırılan, Buca Eğitim Enstitüsü'nün açılmasıyla giderilebilmiştir.

2.5 Motor Makine Enstitüsü

Otomobil sanayisindeki gelişim ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'deki otomobil kullanımındaki artış, yeni bir meslek eğitimi kurumunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1950'li yıllardan başlayarak, Amerika'nın öncülüğünde otomobil sanayisine teknik eleman yetiştirmek üzere, motor makine enstitüleri açılmaya başlanmıştır. Türkiye'de ilk motor makine enstitüsü 1952 yılında İzmir'de, ikincisi de epeyce bir aradan sonra 1958 yılında Adana'da açılmıştır. 1950'li yıllarda Türkiye'deki makine enstitülerinin sayısı 2 olarak kalmış, sonraki yıllarda İstanbul ve diğer kentlerde açılan okullarla bu sayı artmıştır.

Günümüzde Motor Meslek Lisesi adını taşıyan Tepecik'teki okul, 1952 yılında Motor Makine Okulu adıyla Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü'nün bünyesinde açılmıştır. Okulun Tepecik'teki binasının temeli ise Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da katıldığı bir törenle 22 Ağustos 1952'de atılmıştır [21]. Motor Makine Enstitüsü'nün binası 1954 yılı sonunda tamamlanmış, iç donanımı da tamamlandıktan sonra okul 1955 yılında kendi binasına geçebilmiştir.

Resim 2.6 Motor Makine Okulu'nu Ziyaret Eden Türk ve Amerikalı Uzmanlar

(Ege Ekspres. 3 Temmuz 1955)

Motor Makine Enstitüsü'nün iç donanımını oluşturulan makineler Amerika'dan getirilmiş ve bu konuda Marshall Yardımı'ndan yararlanılmıştır. Ayrıca buradaki eğitimi düzenlemek ve danışmanlık yapmak üzere Amerika'dan bir öğretim üyesi getirilmiş ve okulda Amerikan sitemine uygun bir eğitim anlayışı uygulanmaya başlanmıştır (Resim 2.6). Öğrencilerin okula seçilmesi, derslerin işlenişi, öğrencilerin bilgi ve becerilerinin ölçülmesi, sınıf geçme ve mezun etme kuralları, burada diğer okullara göre çok değişiktir. Örneğin bütünlemeye kalma, devamsızlık yapma, ders girişleri ve dersten çıkışlarda zil çalma gibi uygulamalar yoktur. Teorik eğitimin yanı sıra uygulamalı eğitim önemli bir yer tutmakta ve bu durum okuldaki eğitimin kalitesini oldukça yükseltmektedir [22]. İki yıllık bir lise eğitimi verilen enstitüde 1953-54 öğretim yılı sonunda şube sayısı 2, öğrenci sayısı ise 59'dur. 1959-60 öğretim yılı sonunda şube sayısı 4'e, öğrenci sayısı da 82'ye yükselmiştir [4].

Motor Makine Enstitüsü yeni binasına taşınınca aynı kampüste 1955 yılında bir de Motor Tekniker Okulu açılmıştır. Okulun

tekniker bölümüne, sanat enstitüsü mezunu olan öğrenciler sınavla alınmaktadır. Burada iki yıl eğitim alan öğrenciler makine ve motor montajında uzmanlaşarak, tekniker olmaktadır. Buradan mezun olanlar kara yolları, devlet işletmeleri ve özel sektörde geniş bir iş olanağına sahip olabilmektedirler [23].

2.6 İmam Hatip Okulu

Tevhidi Tedrisat Kanunu kapsamında medreseler kapatılınca, Cumhuriyet ideolojisini kanıksamış imamlar yetiştirmek üzere imam hatip okulları açılmış, 1930 yılına gelindiğinde de kapatılmıştı. Ancak çok partili döneme geçişle birlikte muhalefet- iktidar çatışması sonucunda oluşan siyasi kaygılar nedeniyle, CHP iktidarının son yıllarında imam hatip okulu projesi yeniden gündeme gelmiştir. Önce imam hatip kursları olarak başlayan kurumlar, DP iktidarının ilk yıllarında imam hatip okullarına dönüştürülmüştür. Bu dönemde İzmir de içinde olmak üzere birçok kentte İmam Hatip Okulları açılmaya başlanmıştır. 1950'li yılların sonlarında Türkiye genelindeki imam hatip okullarının sayısı yaklaşık 20'ye ulaşmıştır.

İzmir İmam Hatip Okulu, Kuran Öğrencilerini Koruma Derneği tarafından Konak'ta yaptırılmıştır. 1952 yılında temeli atılmış [24] ve derneğin üç yıllık çalışmasının ürünü olan bu okul Milli Eğitim Bakanlığına devredilerek 1953- 1954 öğretim yılında hizmete girmiştir [25]. Açıldığında 50 erkek öğrencisi olan İmam Hatip Okulu'na ilkökul mezunları alınmaktadır. Dört yılı orta ve üç yılı lise olmak üzere okulun eğitim süresi yedi yıldır. Birinci kademeyi bitirenler imam, hatip ve vaiz olabilmekte; ikinci kademeyi bitirenler müftü olabilmektedir. 7 yılı bu okulda tamamlayanlar ise bu mesleklerin hepsini yapabilmektedir. Okul geniş spor olanaklarına da sahiptir. Okul içinde voleybol, basketbol ve masa tenisi için oyun alanları bulunmaktadır [26]. 1959- 1960 öğretim yılında öğrenci sayısı 141'i orta ve 74'ü lise bölümünde olmak üzere 215'e yükselmiştir. Okulun yabancı dili ilk açıldığında Fransızca iken, zamanla İngilizce de eklenmiştir [4]. İmam Hatip Okulu'nun ilk müdürü dönemin değerli eğitimcilerinden biri olarak bilinen Mürtaza Gürkaynak'tır. Bir süre sonra okul müdürünün eğitim anlayışı ve uygulamaları, okulu yaptıran ve maddi olarak desteklemeyi sürdüren İmam Hatip ve İlahiyat Öğrencisi Yetiştirme Derneği'nin anlayışı ile çelişmeye başlamıştır. Bu nedenle okulun açılmasından iki yıl sonra, derneğin teşvikiyle bazı öğrenciler başka kentlerdeki imam hatip liselerine nakil yaptırmışlardır. Derneğin

gerekçesi okuldaki dini eğitimin yetersizliğidir. Ancak okul yönetimi de derneğin isteklerini yobazlık olarak değerlendirmiştir [27]. İzmir’de bir Yüksek İslam Enstitüsü açılması yönündeki girişimler de yine İzmir İmam Hatip ve İlahiyata Öğrenci Yetiştirme Derneği tarafından 1950’li yılların sonunda başlatılmıştır [28].

2.7 Diğer Meslek Eğitimi Kurumları

Bornova Ziraat Okulu, 3 yıl eğitim veren ve bütün öğrencileri erkeklerden oluşan bir okuldur. 1950 – 1951 öğretim yılında okulda öğrenim gören öğrenci sayısı 66’dır. Öğretmen sayısı da 28 erkek ve 3 bayan olmak üzere toplam 31’dir. Diğer okullarda yabancı dil olarak genelde Fransızca ve İngilizce yaygın iken, Ziraat Okulu’nda bu iki dilin yanı sıra Almanca da okutulmaktadır [3]. Ziraat Okulu’nun ömrü fazla uzun olmamış, 1954 yılında kapanmış ve binası da o dönemde yeni açılan Ege Üniversitesi’ne devredilmiştir. Dolayısıyla bu okul, günümüzde Ege Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Ziraat Fakültesi’nin temelini oluşturmuştur

1952 yılında Devlet Hastanesi bünyesinde hizmete giren Hemşire, Ebe ve Laborant Okulu [29], temeli 1953 yılında atılmış olan [30] Devlet Hastanesi yanındaki üç katlı yeni binasına 1958 yılında taşınabilmiştir. Ortaokul mezunlarının alındığı bu okulda, öğrenciler sabahları çeşitli hastanelerde uygulamalı derslere katılmakta, öğleden sonraları da teorik dersler görmekteydiler [31] (Resim 2.7).

Resim 2.7 Hemşire, Ebe ve Laborant Okulu Öğrencileri Anatomi Dersinde

(Yeni Asır, 5 Nisan 1953)

İzmir’de güzel sanatlar alanında, 1954 yılında eğitim vermeye başlayan Müzik Okulu vardır [32]. Diğer okullarda normal öğrenimini sürdüren öğrenciler bu okulda yalnızca müzik

eğitimi almaktadırlar [33]. Konservatuar kadar kapsamlı bir eğitim vermeyen Müzik Okulu’ndan mezun olanlar ancak müzik öğretmeni olabilmektedir. Bu nedenle okul öğrencileri başbakanlık düzeyinde girişimlerde bulunarak, okulun konservatuara dönüştürülmesi yönündeki isteklerini bildirmişlerdir [34]. Girişimler birkaç yıl sonra sonuç vermiş ve 26 Aralık 1958 tarihinde okulun konservatuar olarak açılışı yapılmıştır [35]. İzmir Devlet Konservatuarı’na, 1959 yılında müzik bölümünün yanı sıra bir de tiyatro bölümü eklenmiştir [36]. İlk açıldığı 1958- 59 öğretim yılında okulun 7 erkek ve 14 kız olmak üzere toplam 21 öğrencisi varken, 1959-60 öğretim yılında öğrenci sayısı 15 erkek ve 23 kız olmak üzere 38’e yükselmiştir [4].

İzmir’de 1959 yılında, kızlara yönelik Sekreterlik Okulu açılmıştır. Okulun ilk yılında tek şubede öğrenim gören 27 öğrencisi vardır. Yabancı dil olarak da İngilizce ve Fransızca dersleri okutulmaktadır [4]. 1950’lerin İzmir’inde meslek eğitimi açısından bazı sonuçlandırılmamış girişimler de vardır. Bunlardan biri Polis Okulu’dur. Bu girişim 1950’lerin sonunda on iki derslikli Gürçeşme İlkokulu’nun Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İç İşleri Bakanlığına devredilmesiyle başlamıştır. Binada gerekli düzenlemeler yapılmış ve Polis Okulu, 1960 yılının ortalarında öğretime hazır duruma getirilmiştir [37]. Diğerleri de Ege Bölgesi Sanayi Odası’nın tekstil mühendisi, tekniker, ustabaşı ve kalifiye işçi yetiştirmek amacıyla tekstil okulu açma projesidir. Okulun açılmasına 1954 yılında karar verilmiş, ancak okul binasının temeli 1957 yılında atılabilmıştır [38]. 1960 yılına gelindiğinde sermaye yetersizliği nedeniyle okulun inşaatı tamamlanamamış ve hükümetten destek aranmaya başlanmıştır [39]. 1960’lı yılların eğitim istatistikleri incelendiği, Tekstil Okulu projesinin gerçekleştirilemediği, binası 1960’ta hazır hale getirilen Polis Okulu’nun da 1964’te faaliyete geçebildiği anlaşılmaktadır.

3. SONUÇ

1950’li yıllarda İzmir’in meslek eğitimi kurumlarının çoğunluğunun Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olduğu görülmektedir. Kentteki meslek okulları on yıl boyunca nicel olarak %80’lik bir artış göstermiştir. Ancak 1950’li yıllarda var olan meslek kurumlarının kentin gereksinimini yeterince karşıladığını söylemek mümkün değildir. Örneğin Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü, on yıl boyunca kent merkezindeki tek erkek sanat enstitüsü olarak kalmış ve okulun kapasitesi daha fazla öğrenciyi

alamaz hale gelmiştir. Bu durum erkek öğrencilerin bir bölümünün kent merkezinde yeni açılan Motor Makine Enstitüsü ve İmam Hatip Okulu gibi okullara yönelmesine neden olmuştur. İzmir’de, meslek eğitimi alanında kentin temel özellikleriyle uygun düşen kurumların açıldığı görülmektedir. İzmir, bu yıllarda Türkiye genelindeki birkaç özel ticaret okulundan birine ve Türkiye’nin ilk ve tek akşam ticaret okuluna sahiptir. İstanbul’daki özel ticaret okullarının yabancılara ait olduğu gerçeğini de unutmamak gerekir. Ayrıca Türkiye’deki ilk Motor Makine Enstitüsü’nün ve birkaç sekreterlik okulundan birinin de burada açılması İzmir’in ticaret, sanayi ve iş dünyası açısından önemli bir kent olmasından kaynaklanmaktadır. Kent, kendi özelliklerine uygun meslek kurumlarına kucak açarken, öğretmen yetiştiren ve güzel sanatlar alanında eğitim veren kurumlar konusunda diğer büyük kentlerin gerisinde kalmıştır.

KAYNAKLAR

1. Doğan, H. “Mesleki ve Teknik Eğitimin Dünü Bugünü ve Yarını”, **Cumhuriyet Dönemi’nde Eğitim II**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1999, s. 375 -405.
2. Sakaoglu, N. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İletişim Yayınları, 2. Basım, 1993, s.74 – 75.
3. **Maarif İstatistikleri Meslek Teknik ve Yüksek Öğretim 1950 - 1951**, TC Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara.
4. **Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953 -1960**, TC Başvekâlet Devlet İstatistik Enstitüsü, 1963.
5. Uslu, Z. “Bergama Erkek Sanat Okulu’nda”, **Yeni Asır**, 10 Kasım 1953.
6. Çaba, D. “Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi”, **İzmir Life**, 14: 84 – 88, (Ekim, 2002).
7. İsimli, “İzmir’in İlk Mesleki ve Teknik İrfan Ocağı: Mithatpaşa Sanat Enstitüsü”, **Endüstri**, İzmir, XLII:7-12, (1957).
8. Öktem, N. K. “Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü”, **Ege Ekspres**, 11 Ocak 1956.
9. **Demokrat İzmir**, 7 Mart 1953, **Demokrat İzmir**, 12 Mart 1953.
10. **Ege Ekspres**, 16 Aralık 1955.
11. **Demokrat İzmir**, 18 Mayıs 1952, **Ege Ekspres** 21 Şubat 1956.
12. **Demokrat İzmir**, 26 Mayıs 1953.
13. Öktem, N. K. “C.K.E. Meslek Dersleri ve Müstait Öğrenciler” **Ege Ekspres**, 17 Aralık 1955.
14. **İzmir Ticaret Lisesi 1951 -1952 Yıllığı**, Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, İzmir, 1952
15. **Yeni Asır**, 1 Aralık 1953; **Ege Ekspres**, 1 Mart 1956; **Ege Ekspres**, 3 Mart 1956; **Yeni Asır**, 3 Mart 1953; **Ege Ekspres**, 6 Mart 1954; **Yeni Asır**, 6 Mart 1958; **Ege Ekspres**, 7 Şubat 1954; **Yeni Asır**, 9 Mayıs 1955; **Ege Ekspres**, 11 Mart 1956; **Yeni Asır**, 14 Şubat 1953; **Yeni Asır**, 26 Şubat 1960.
16. **Yeni Asır**, 2 Ağustos 1956.
17. **Yeni Asır**, 4 Aralık 1956.
18. **Yeni Asır**, 30 Nisan 1958.
19. Işık, N. “İzmir’in Öğretmen Okuluna İhtiyacı”, **Fikir Hareketleri**, İzmir, 4: 14 - 15 (Nisan, 1953).
20. **Özel, M. Köy Enstitüleri**, Kültür Bakanlığı Yayını, s. 6- 8.
21. **Yeni Asır**, 23 Ağustos 1952, **Demokrat İzmir**, 23 Ağustos 1952.
22. İsimli, “Sanat Motor Enstitüsü ve Motor Tekniker Okulu”, **Endüstri**, XLII /7-12, (1957).
23. **Ege Ekspres**, 3 Temmuz 1955.
24. **Anadolu**, 26 Haziran 1952.
25. **Demokrat İzmir**, 15 Eylül 1953.
26. **Ege Ekspres**, 17 Haziran 1955.
27. **Ege Ekspres**, 6 Ekim 1955.
28. **Yeni Asır**, 1 Nisan 1957.
29. **Yeni Asır**, 14 Kasım 1952.
30. **Anadolu**, 30 Ekim 1953.
31. **Yeni Asır**, 19 Mart 1958.
32. **Yeni Asır**, 11 Ocak 1954.
33. Öktem, N. K. “Müzik Okulunun Küçük Sanatçıları”, **Ege Ekspres**, 30 Ocak 1956.
34. **Ege Ekspres**, 20 Ekim 1956.
35. **Yeni Asır**, 27 Aralık 1958.
36. **Yeni Asır**, 3 Ekim 1959.
37. **Ege Ekspres**, 2 Mart 1960.
38. **Yeni Asır**, 8 Haziran 1957.
39. **Yeni Asır**, 6 Aralık 1960.